

Bajorų Gruževskių heraldika ir jos aktualizavimas Kelmės krašto muziejuje

GABRIELĖ JASIŪNIENĖ

Šiaulių „Aušros“ muziejus, Vilniaus g. 74, 76283 Šiauliai

Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugija, Laisvės al. 39, 44309 Kaunas

El. paštas gabrielejasiun@gmail.com

Straipsnyje analizuojama Žemaitijos bajorų Gruževskių heraldika XVI–XVIII a. ir jos aktualizavimas XXI a. buvusiam šios giminės dvare Kelmėje. Atlikus analizę, pastebėta, kad XVI a. į Žemaitiją atvykę lenkų bajorai Gruževskiai šio regiono bajorų heraldikos tradiciją papildė lenkišku „Lubičo“ (lenk. *Lubicz*) herbu. Straipsnyje nagrinėjami XVI–XVIII a. Gruževskių giminės atstovams priklausę herbiniai antspaudai ir herbai. Kelmės krašto muziejus šiandien yra viena pagrindinių atminties institucijų, puoselėjančių ir aktualizuojančių bajorų Gruževskių paveldą. Nors muziejuje Gruževskių herbas yra rodomas, tačiau vengiama pateikti apie jį platesnę, išsamesnę informaciją.

Raktažodžiai: herbas, herbinis antspaudas, bajorija, muziejus, Žemaitija

IVADAS

Lietuvoje vis dažniau tyrėjų akiratyje atsiduria atskirų bajorų giminių, šeimų istorija. Žinomi Rimvydo Petrausko [35], Eugenijaus Saviščevo [43; 44], Jono Drungilo [22; 23; 24], Ritos Reginos Trimonienės [47], Genutės Kirkienės [31], Saulės Viskantaitės-Saviščvienės [48] ir kitų istorikų darbai. Edmundo Antano Rimšos [39; 40; 41; 42], Agnės Railaitės-Bardės [36; 37; 38], Gabrielės Jasiūnienės [27] darbuose nagrinėjami Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų, ypač politinio elito atstovų, herbai bei heraldikos tradicijos.

Šiame straipsnyje atkreipiamas dėmesys į Žemaitiją XVI a. atsikėlusius lenkų bajorų Gruževskių, Žemaitijos politinio ir visuomeninio elito atstovų, heraldiką. Paminėtina, kad XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, taip pat Žemaitijoje, bajorų heraldika buvo veikiama senosios lietuvių arba vietinės kilmės heraldikos, lenkų ir kitų Europos kraštų herbų tradicijų. Herbas tapo vienu svarbiausių bajorų kultūros bei tapatybės ženklų, jame atsispindėjo kilmės, santuokos ryšiai, užimti titulai ir pareigybės bei kiti svarbūs bajoriško gyvenimo aspektai. Herbas bajorą lydėjo nuo gimimo iki mirties.

Pažymėtina, kad Gruževskių giminės istoriją Lietuvos istoriografijoje bene pirmasis ėmėsi tyrinėti J. Drungilas, Gruževskių giminę pasirinkęs kaip pavyzdį, per kurią būtų galima atskleisti lenkų bajorijos integravimosi ypatumus LDK visuomenėje bei parodyti vykusius socialinio mobilumo dėsningumus [22]. J. Drungilo monografijoje gana detalai pristatoma Gruževskių giminės kilmė, atskirų atšakų išsiskyrimas, giminės įsitvirtinimas ir gyvenimas

Žemaitijoje [24]. Raimonda Ragauskienė [45] ir J. Drungilas [23] aptarė Jono Gruževskio XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios archyvo registrą ir jo reikšmę. Dalia Grimalauskaitė [26] savo publikacijoje nagrinėjo XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios Gruževskių numizmatikos rinkinio istoriją ir sudėtį. Tai pagrindiniai lietuvių mokslininkų darbai, kuriuose vienokiu ar kitokiu aspektu aptarti Gruževskių gyvenimo epizodai. Viena kertinių šiai giminei skirtų istoriografijos pozicijų – lenkų mokslininko Grzegorz Błaszczyko herbynas [21], kuriame pateikiama bene išsamiausia ir itin reikšminga genealoginė informacija apie Gruževskius nuo XVI a. iki XX amžiaus. Knygoje autorius akcentavo, kad Gruževskiai turėjo „Lubičo“ (lenk. *Lubicz*) herbą ir naudojo jį iki pat XIX amžiaus. Ir nors G. Błaszczyko darbas vadinamas herbynu, jame nepateikiama nei herbo iliustracija, nei platesnė informacija apie Gruževskių heraldiką, atskirų šeimos atstovų naudotus herbus ar puoselėtas heraldikos tradicijas. Kita vertus, nors minėtų mokslininkų darbuose analizuoti įvairūs Gruževskių istorijos laikotarpiai, pateikiamos itin reikšmingos išvados apie jų genealogiją, o J. Drungilo straipsnyje [22] publikuojamos net kelių herbinių antspaudų skaitmeninės kopijos, Gruževskių heraldika iki šiol nesulaukė atskiro tyrimo. Derėtų paminėti, kad Gruževskių herbas yra ne tik praeities istorijos dalis, tai tapatybės ženklas, liudijantis giminės atmintį, neleidžiantis jai nugrimzti užmarštyje. Dėl šios priežasties XXI a. būtina tirti ne tik herbo praeitį, tačiau priminti ir aktualizuoti jo svarbą šiuolaikinės visuomenės atmintyje ir sąmonėje.

Šiame straipsnyje siekiama, kiek leidžia rasti heraldikos šaltiniai ir herbynuose pateikiama medžiaga, aptarti Žemaitijos bajorų Gruževskių heraldikos tradicijas XVI–XVIII a. bei šios giminės heraldikos aktualizavimą šiandien buvusiame jų dvare Kelmėje (1). Tyrimas jungia heraldikos ir muziejininkystės žinias. Tyrinėjant Gruževskių heraldikos šaltinius, Kelmės krašto muziejaus medžiagą, ekspozicijų duomenis, taikyti lyginamasis, literatūros ir šaltinių analizės metodai.

ŽEMAITIJOS BAJORŲ GRUŽEVSKIŲ HERALDIKA XVI–XVIII A.

Tyrinėjant bajorų heraldiką, būtina nagrinėti senuosiuose herbynuose esančią informaciją, kiek įmanoma platesnį ir gausesnį heraldikos šaltinių spektrą, istoriografijoje pateikiamas įžvalgas. Lietuvoje pagrindiniai Gruževskių dokumentai saugomi Lietuvos valstybės istorijos archyve, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, Vilniaus universiteto bibliotekoje, Šiaulių „Aušros“ muziejuje. Tačiau Gruževskių heraldikos šaltinių paieškos minėtose saugyklose gerokai nuvylė, kadangi rasti vos keli XVIII a. dokumentai, patvirtinti Gruževskių giminės herbinais antspaudais. Viena vertus, dokumentai arba antspaudai ant jų galėjo neišlikti iki mūsų dienų, kita vertus, galbūt Gruževskių antspaudavimo tradicijoje XVIII a. pradėjo vyrauti, pavyzdžiui, rašmeniniai antspaudai, o herbiniai antspaudai naudoti rečiau. Ateityje reikėtų išplėsti šaltinių paiešką, įtraukti ir kitas atminties institucijas. Nors tokia propraša verčia šiek tiek sunerimti, tačiau netrukdo pateikti bendrąsias išvadas. Tikėtina, kad ateityje XVIII a. Gruževskių herbinių antspaudų bazė bus papildyta.

Analizuojant Gruževskių giminės heraldikos tradiciją XVI–XVIII a., derėtų paminėti, kad būtent su šia atvykėlių lenkų bajorų gimine sietinas lenkiško „Lubičo“ (lenk.

(1) Straipsnis parengtas pagal projektą „Tyrimo „Bajorų heraldikos šaltiniai ir jų aktualizavimas dvaruose įsikūrusiuose Lietuvos muziejuose“ atlikimas bei tyrimo rezultatų pristatymas“, kurį parėmė Lietuvos kultūros taryba, individualios stipendijos sutartis Nr. S/I-MZ-4(6.149)2020 (2020 m. birželio 17 d.).

Lubicz) herbo plitimas ir naudojimas Žemaitijoje. Apie „Lubičo“ herbą informacijos galima rasti senesniuose herbynuose. „Santraukoje“ (*Compendium*) Albertas Kojalavičius Vijūkas nurodo, kad „Lubičo“ herbo mėlyname lauke vaizduojama balta pasaga su dviem kryžiais – vienas viduje, o kitas viršuje. Šalmo papuošale – trys stručio plunksnos [32, 152]. Kasparas Niesieckis išskyrė, kad pasaga šiame herbe tokia pat kaip „Pobogo“ (lenk. *Pobog*) arba „Dombrovos“ (lenk. *Dąbrowa*) herbuose [34, 141–142]. Tiesa, lenkų istorikas Juzefas Szymanski patikslino, kad herbo skydo laukas galėjo būti raudonos spalvos [46, 180–181]. A. Vijūkas Kojalavičius „Vardyne“ (*Nomenclator*) teigė, kad Gruževskiai yra sena lenkų giminė, įsikūrusi Žemaitijoje ir Oršos krašte. Istorikas išvardijo kelis giminės atstovus, tačiau apie Gruževskių herbą neužsiminė [33, 221]. K. Niesieckis Žemaitijoje gyvenusiems Gruževškiams priskyrė minėtą „Lubičo“ herbą [34, 302–303]. G. Błaszczycas daugiausia dėmesio skyrė Gruževskių genealogijai, įsikūrimui Žemaitijoje ir patvirtino, kad Gruževskiai naudojo „Lubičo“ herbą [21, 254–271]. Įdomi detalė: G. Błaszczycas savo herbyne nepateikė nė vienos giminės herbo iliustracijos, o J. Drungilo straipsnyje yra keturių herbinių antspaudų, priklausiusių Gruževskių atstovams, vaizdai [22].

Atkreiptinas dėmesys, kad lenkų bajorų Gruževskių įsikūrimas Žemaitijoje XVI a. yra siejamas su Jono Paulavičiaus Gruževskio (1540–1609) asmenybe. Žinoma, kad XVI a. antroje pusėje iš Mozūrijos Lomžos pavieto J. Gruževskis persikėlė į Naugarduko pavietą ir įgijo Mikalojaus Radvilos Juodojo globą. Pastarajam mirus J. Gruževskio patronu tapo Mikalojaus Radvilos Juodojo sūnus Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis. Būtent dėl ryšių su Našlaitėliu J. Gruževskis gavo Šiaulių vietininko pareigybę, atvėrusią jam kelius į Žemaitiją ir padėjusią įsitvirtinti šioje teritorijoje. J. Drungilas mini, kad XVI a. pabaigoje Jonas Gruževskis, vykdydamas pirkimus, kūrė stambią Kelmės valdą. Jis įsigijo Želvių, Šilėnų dvarus, o 1591 m. – Kelmės miestelį su 54 miestiečių dūmais, keletą palivarkų, Dabikinės valsčių ir 33 kaimus [22, 57]. Svarbus žingsnis, užsitikrinant padėtį Žemaitijoje, buvo vedybos. 1584 m. jis vedė Martyno Radziminskio dukrą Sofiją. Pasak J. Drungilo, ši santuoka buvo išmintingas prisitaikymo ir socialinio mobilumo derinys. Martyno Radziminskio sūnūs užėmė svarbias pareigas Žemaitijoje. Žinoma, kad Vaitiekus nuo 1587 m. buvo Žemaitijos pakamariu, o Aleksandras – Žemaitijos stalininku. Radziminskiai giminiavosi su garsia vietinės kilmės evangelikų reformatų bei valdžios elito gimine Bilevičiais, taip pat su Deltuviškiais, Gradovskiais [22, 55–58]. Santuoka buvo ne tik išmintinga, tačiau ir vaisinga. Jonas ir Sofija susilaukė aštuonių vaikų – Jurgio (vyresniojo, 1583–1635), Kristupo ir Jurgio (jaunesniojo, 1591–1651), Daratos, Jadvygos, Elžbietos, Onos, Kotrynos [21, 257–258]. J. Drungilas išskyrė, kad Jurgis Gruževskis vyresnysis buvo tapęs kataliku, nors tėvai buvo uolūs evangelikai reformatai [22, 67]. Pavyko rasti antspaudą, priklausiusį Jonui Paulavičiui Gruževskiui: 1594 m. gruodžio 1 d. Žemaitijos žemionio J. Gruževskio Tytuvėnuose rašytame dokumente rasti jo ir dar trijų žemionių herbiniai antspaudai. Jonas Paulavičius Gruževskis raštą patvirtino pats pirmasis apskritimo formos herbiniu antspaudu, kuriame vaizduojamas „Lubičo“ herbas. Antspaude virš herbo skydo pavaizduotas grotelinis šalmas, virš jo – bajoriška karūnėlė. Šalmo papuošalas – trys stručio plunksnos. Greta jų yra savininko inicialai „IG“ – Jan Gruzewski. Iš šonų herbą supa akanto lapų skraistė [1].

J. Drungilas pažymi, kad XVI a. 9-ajame dešimtmetyje su minėtu Gruževskių giminės atstovu kartu atvyko ir jo broliai. Turimais duomenimis, Damijonas Gruževskis valdė Tytuvėnų valdas, o Vilniaus pavietai įsikūrusiam Andriui Gruževskiui buvo patikėtas Kelmės valdų administravimas [22, 69]. Atliekant Gruževskių heraldikos šaltinių paiešką, buvo rastas Andriaus Paulavičiaus Gruževskio herbinis antspaudas. 1616 m. dokumentą

patvirtinančiame aštuoniabriauniame herbiniam antspaude [2], ankstyvojo renesanso skyde, vaizduojamas „Lubičo“ herbas, virš herbo skydo – grotelinis šalmas, šalną puošia trys stručio plunksnos. Iš šonų herbą supa akanto lapų skraistė. Greta šalmo papuošalo iš abiejų pusių yra savininko inicialai „AG“ – Andrzej Grużewski. Taigi abu broliai savo herbinuose antspauduose naudojo tą patį „Lubičo“ herbą. Žinoma, kad dar XVI a. pabaigoje Andrius susituokė su Sofija Vitkovskyte Liasockiene ir įsikūrė Vilniaus pavieta, tačiau po žmonos mirties grįžo į Žemaitiją ir vedė Kristiną Tautvydaitę. Šeima susilaukė sūnų Jono ir Pauliaus bei dukterų – Onos, Elžbietos, Zuzanos, Marijonos [22, 67].

1609 m. lapkričio mėn. gale miręs Jonas Grużewskis savo testamente buvo išsakęs norą, kad Kelmėje būtų pastatyta nauja bažnyčia. Savo testamente jis išreiškė pageidavimą, kad būtų pastatyti nauji bažnyčios pamatai ir atsakingai prižiūrima Kelmės evangelikų bažnyčia [25, 125–126]. Jono Grużewskio noro įgyvendinimu užsiėmė jo žmona ir sūnus – Jurgis jaunesnysis. 1610 m. Sofija Radzimirskytė Grużevskienė ir sūnus Jurgis Grużewskis (2) savo herbiniais antspaudais [3; 4] patvirtino nuostatus, skirtus Kelmės miestiečiams ir baudžiauninkams, dėl priverstinio evangelikų reformatų bažnyčios ir mokyklos lankymo ir kitų apeigų vykdymo bažnyčioje. Grużevskių antspauduose vaizduojamas giminės „Lubičo“ herbas. Pažymėtina, kad skiriasi šių dviejų antspaudų forma – Grużevskienės antspaudas yra ovalo formos, o jos sūnaus – apskritimo. Be to, sūnaus antspaudas šiek tiek yra didesnis už motinos. Nors antspaudų kokybė prastoka, tačiau matyti, kad Jurgio Grużewskio antspaude virš herbo skydo vaizduojamas šalmas, kurio papuošale yra trys stručio plunksnos (1 pav.). Derėtų atkreipti dėmesį į Sofijos Radzimirskytės Grużevskienės (3) herbą. Tiek E. Rimša, tiek B. Grużewskis [25, 4] pažymėjo, kad iš Lenkijos į Žemaitiją atsikėlę Radziminskiai (Radiminskiai) turėjo tokį patį „Lubičo“ herbą. Taigi kyla klausimas, kokį herbą naudojo Sofija Radzimirskytė Grużevskienė – iš savo tėvo paveldėtą ar vyro herbą.

1 pav. 1610 m. Sofijos Radzimirskytės Grużevskienės (I) ir Jurgio Grużewskio (II) herbiniai antspaudai. *LNMMB RKRS*

- (2) Spėjama, kad dokumentą dėl priverstinio evangelikų reformatų bažnyčios ir mokyklos lankymo ir kitų apeigų vykdymo bažnyčioje patvirtino Jurgis jaunesnysis, kadangi vyresnysis sūnus Jurgis buvo katalikas.
- (3) E. Rimša atkreipė dėmesį, kad Žemaitijos Radiminskiai (Радиминский) nuo XVII a. 5-ojo dešimtmečio vis dažniau vadinami Radzimirskiais (Радзиминский). Šios giminės atstovai turėjo „Lubičo“ herbą [33, 513].

Pažymėtina, kad Jurgis Gruževskis, anot J. Drungilo, buvo pagrindinis šeimos turtų paveldėtojas. Jurgis buvo vedęs XVII a. pradžios evangelikų reformatų atstovo, Breslaujos maršalo Jurgio Samsono Podbereskio dukrą Marijoną. Podbereskiai giminystės ryšiais buvo susiję su Zavišomis, Dorhostaiskiais, Tarnovskiais, Sapiegomis. Taigi per santuokinius ryšius lenkų bajorai Gruževskiai susigiminiavo su to meto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės elito atstovais. Šeima susilaukė sūnų – Jono, Mikalojaus, Kristupo bei dukrų – Daratos, Jadvygos, Onos, Sofijos ir Elžbietos [22, 67; 20]. Kelmės evangelikų reformatų bažnyčioje virš presbiteriją atskiriančios arkos įmūrytas XVII a. jungtinis herbas. Pirmajame herbo lauke matomas tįjūno Jurgio Gruževskio „Lubičo“ herbas ir savininko inicialai: „IGCO“ – Jerzy Grużewski Ciwun O (neaiški O raidės reikšmė – G. J.) (4). Atkreiptinas dėmesys, kad antrajame herbo lauke vaizduojamas jo žmonos Marijonos Podbereskytės Gruževskienės iš tėvo paveldėtas herbas „Dembno“ (lenk. *Dębno*), kuriame yra kryžius ir laužyta juosta. Šiame herbe matyti kiek neryškūs savininkės inicialai „M (neįskaitoma raidė) PG D“ – Mariana (neįskaitoma raidė) Podbereska Grużewska D (neaiški D raidės reikšmė – G. J.) (5).

Jurgio Gruževskio herbiniis antspaudas taip pat rastas 1621 m. Žemaitijos seniūno Jeronimo Valavičiaus ir jo paties išduotame pažymėjime P. ir K. Budrikams, J. Mačiuliui. Ovalo formos herbiniame antspaude pavaizduotas giminės herbas [5]. Virš herbo skydo yra šalmas, virš jo – karūnelė. Šalmo papuošale – trys stručio plunksnos. Greta šalmo papuošalo iš abiejų pusių yra savininko inicialai „IG“ – Jerzy Grużewski. Iš šonų herbą supa akanto lapų skraistė. 1645 m. dokumentą Jurgis Gruževskis patvirtino jau aštuoniabriauniu antspaudu [14], kuriame vaizduojamas giminės herbas. Virš herbo skydo – grotelinis šalmas, karūnelė, o šalmo papuošale – trys stručio plunksnos. Greta šalmo papuošalo iš abiejų pusių yra savininko inicialai „IG“ – Jerzy Grużewski. Aplink herbo skydą vaizduojama akanto lapų skraistė. Tikėtina, kad tuo pačiu spaudu Jurgis Gruževskis patvirtino ir savo 1648 m. raštą superintendentui Samueliui Tamašauskui dėl Kermužės kaimo pardavimo. Šiame aštuoniabriauniame antspaude [15] pavaizduotas giminės herbas. Virš skydo yra šalmas, tačiau dėl prastos antspaudo kokybės jo šalmo papuošalo nematyti. Taigi, lyginant 1621 m., 1645 m., 1648 m. antspaudus, pastebėta, kad jie atspausiti skirtingais spaudais, tačiau herbo figūra išliko ta pati.

Atkreiptinas dėmesys, kad Jurgis Gruževskis dokumentus tvirtino ir tokiais herbiniiais antspaudais, kuriuose pavaizduotas jungtinis herbas. 1629 m., 1636 m., 1637 m., 1639 m., 1642 m., 1643 m., 1649 m. išrašus iš Žemaitijos Žemės teismo knygų jis patvirtino ovalo formos jungtiniu herbiniu antspaudu, kurio pirmajame lauke pavaizduotas Gruževskių „Lubičo“ herbas [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 16]. Antrajame skydo lauke taip pat yra šis herbas – jis priklausė Jurgio Gruževskio motinai Sofijai Radziminškytei Gruževskienei. Trečiajame pavaizduotas „Dvigubos lelijos“ (lenk. *Gozdawa*), greičiausiai Jurgio senelės iš tėvo pusės, herbas. Ketvirtajame – „Kapo“ (lenk. *Mogila*) herbas, kuris priklausė senelei iš motinos pusės – Magdalenai Bilevičiūtei (6). Virš šio ketvirčiuoto jungtinio herbo skydo vaizduojamas

-
- (4) XVII a. Jurgio Gruževskio herbas jungtiniame herbe (Kelmės evangelikų reformatų bažnyčia).
- (5) E. Rimša mini, kad Samsonai-Podbereskiai naudojo „Dembno“ herbą. Toks herbas vaizduojamas XVII a. pirmosios pusės Breslaujos maršalo Jurgio Samsono-Podbereskio herbiniuose antspauduose, XVII a. pabaigos jo laidotuvėms skirtame leidinyje [33, 499].
- (6) Albertas Kojalavičius Vijųkas nurodo, kad Martynas Radzimirskis buvo vedęs Petro Juškevičiaus-Bilevičiaus dukrą [33, 510]. Bilevičiai turėjo vietinės kilmės herbą, kuriame vaizduotas gulsčias stačiakampis kapas su į šonus ir viršų išmeigtais kryžiais. Szymonas Okolskis šiam Bilevičių XVII a. naudotam herbui suteikė pavadinimą: *Mogila seu Tumulus* („Kapas“) [27, 5–20]. E. Saviščas mini, kad Petras Juškaitis Bilevičius turėjo tris vaikus: Kasparą, Andrių, Magdaleną [43].

grotelinis šalmas, karūnelė. 1637 m., 1639 m. antspauduose šalmas papuoštas lyg ir povo plunksnomis. Visuose minėtuose jungtiniuose herbiniuose antspauduose iš šono herbą supa akanto lapų skraistė. 1639 m. antspaude [11] matoma ir neryški, fragmentiška legenda, kurioje tikrai įrašytas antspaudo savininko vardas ir pavardė, o likę žodžiai neaiškūs: „GEORGIVS GRVZEWSKI DUCATVS SAMO... (neįskaitomas žodis).. ... (neįskaitomas žodis)...“

Taigi bent dvidešimtmetį Jurgio Gruževskio heraldikos tradicijoje buvo būdinga jungtinių kilmės herbų vaizdavimo tradicija. Šiuos jungtinius herbus sudarė Jurgio Gruževskio tėvų ir senelių (moterų) herbai. Atliekant tyrimą nepavyko rasti Jurgio vaikų herbinių antspaudų, tačiau surastas Jurgio žmonos Marijonos herbinis antspaudas [17]. Ši moteris asmeniniu antspaudu patvirtino 1654 m. laišką Vilniaus evangelikų reformatų sinodui Kelmės bažnyčios konfesiniais reikalais. Nors antspaudas neryškus, tačiau jis greičiausiai aštuoniabriaunis. Herbo skyde vaizduojamas iš tėvo paveldėtas Samsonų-Podbereskių herbas „Dembno“ (lenk. *Dębno*) (7) su kryžiumi ir laužyta juosta. Virš herbo skydo yra grotelinis šalmas. Šiame herbe matyti kiek neryškūs savininkės inicialai „MP“ – Mariana Podbereska. Iš šonų herbą supa akanto lapų skraistė. Pažymėtina, kad tuo laiku Marijonos vyras jau buvo miręs (prieš trejus metus) [22]. Taigi po vyro mirties moteris dokumentą tvirtino antspaudu, kuriame pavaizduotas iš tėvo paveldėtas herbas.

1706 m. pasitarimui su Vilniaus vyskupu Eustachijumi Valavičiumi skirtą paaiškinimą savo herbiniu antspaudu [18], spėjama, patvirtino Jurgio anūkas, Jono sūnus Jokūbas Kazimieras (mirė apie 1709 m.) [21, 260]. Ovalo formos raudono lako herbiniame antspaude, ovaliniame skyde vaizduojamas Gruževskių giminės herbas, virš herbo skydo – karūnelė. Iš šonų herbą supa augalinis motyvas.

Atliekant Gruževskių heraldikos šaltinių paiešką rastas vienas XVIII a. pabaigos šios giminės atstovo heraldikos šaltinis. 1793 m. raštą Kelmės miestėlėnams dėl skolų ovalo formos raudono lako herbiniu antspaudu patvirtino Jokūbas Gruževskis (8). Antspaude pavaizduotas „Lubičo“ herbas [19]. Antspaudo kairėje skydą laiko ant patrankos stovintis šarvuotas pėstininkas, jo kojos sukryžiuotos, kitoje rankoje ietis. Už herbo skydo kyšo kardo rankena, dvi vėliavos, trimas, pavaizduoti ir būgnai su patranka (2 pav.). Paminėtina, kad „Lubičo“ herbas yra virš įėjimo į buvusius Gruževskių XVIII a. Kelmės dvaro rūmus.

2 pav. 1793 m. Jokūbo Gruževskio herbinis antspaudas. *LMAVB*, f. 37, b. 642, l. 2r

GRUŽEVSKIŲ HERALDIKOS AKTUALIZAVIMAS KELMĖS KRAŠTO MUZIEJUJE

Šiandien Kelmės krašto muziejus gali būti laikomas viena pagrindinių atminties institucijų, puoselėjančių ir aktualizuojančių bajorų Gruževskių paveldą. Nastazijos Keršytės nuomone,

(7) E. Rimša nustatė, kad Samsonai-Podbereskiai naudojo „Dembno“ herbą [33, 499].

(8) Jokūbas Kazimieras Gruževskis susilaukė dviejų sūnų – Jono Boguslavo, Martyno Liudviko. Jonas Boguslavas turėjo sūnų Jokūbą (1734–1795) ir Martynas turėjo sūnų – Jokūbą Ernestą, kuris valdė Kelmę. Tikėtina, kad šį 1793 m. dokumentą pavirtino būtent Martyno sūnus Jokūbas Ernestas Gruževskis [21, 260].

labiausiai pasisėkė tiems dvarams, kurie anksčiau ar vėliau tapo muziejais. Ji nurodė, kad muziejaus įkūrimas dvare gali būti geriausias dvarų paveldo apsaugos būdas [30, 223–226]. Kelmės dvaras istoriniuose šaltiniuose minimas nuo XV amžiaus. Lietuvos didysis kunigaikštis Kazimieras Jogailaitis (1440–1492) XV a. viduryje Kelmės dvarą ir miestelį perdavė Žemaičių seniūnui Mykolui Kontautui. Įvairiais laikotarpiais dvarą valdė Solomerekių ir Gruževskių giminė atstovai [28]. Kelmės dvare 1990 m. įkurto muziejaus tematika gana plati – nuo dvaro istorijos, liaudies meno ir buities iki temų, skirtų šaulių vadui Vladui Putvinskiui, Kelmės rajono istorijai, vertėjui Jonui Vadeikiui ar rašytojo Karlo Majaus ir Amerikos indėnų etnografijai. Muziejaus ekspozicijos išdėstytos trijuose šio ansamblio pastatuose: rūmuose, vartuose ir svirne. Dvaro sodybos kompleksą sudaro rūmai, vartų pastatas, prievaizdo namas, svirnas, tarnų namas, spirito varykla, kumetynas, vandens malūnas, parkas. Visas kompleksas yra įtrauktas į Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos nekilnojamojo kultūros vertybių registrą. Šio dvaro sodyba laikoma išskirtiniu Lietuvoje barokinio stiliaus provincijos dvaru [29].

Atliekant analizę pastebėta, kad Gruževskių heraldika šiame muziejuje aktualizuojama daugiausia vizualiomis priemonėmis. Pirmiausia, kaip jau buvo minėta, giminės „Lubičo“

herbas yra virš įėjimo į buvusius Kelmės dvaro rūmus (3 pav.) Taip tarsi pabrėžiama, kad lankytojai įžengia į buvusius dvarininkų rūmus, kuriamas artimesnis, šiltesnis, namus primenančių rūmų ryšys su lankytoju.

Antra, analizuojant Kelmės krašto muziejaus internetinės svetainės medžiagą bei ekspozicijas, pastebėta, kad Gruževskių „Lubičo“ herbas yra tapęs svarbiu muziejaus simboliu. Internetinėje muziejaus svetainėje, aprašant Kelmės dvaro istoriją, pateikiama Gruževskių herbo iliustracija (4 pav.). Tokia pati herbo iliustracija demonstruojama ir lauke bei viduje esančiuose stenduose, pagrindinėje muziejaus ekspozicijos salėje pirmajame aukšte (5 pav.). Reikia paminėti, kad šioje medžiagoje pateikiamas tik herbo vaizdas, platesnės informacijos apie jį nėra. Manytina, kad muziejaus lankytojams būtų įdomu ir naudinga pamatyti ne tik spalvotas herbo iliustracijas, tačiau ir autentiškų Gruževskių giminės heraldikos šaltinių vaizdus. Tai ugdytų kritišką lankytojų požiūrį, formuotų istorinę

3 pav. Gruževskių giminės herbas „Lubičas“ (lenk. *Lubicz*) virš įėjimo į XVIII a. pabaigoje statytus Gruževskiams priklausiusius Kelmės dvaro rūmus. Šiuo metu pastate veikia Kelmės krašto muziejus (Jasiūnienės nuotr., 2020)

Kelmės dvaro sodyba

Istorija

Tvarkymo darbai

Apie mus

Informacija lankytojams

Rinkiniai

Ekspozicijos

Muziejaus filialai

Edukacija

Projektai

Parama

Kelmės krašto muziejaus darbo laikas:
pirmadieniais – penktadieniais 8-18 val.
šeštadieniais 11-16 val.
sekmadieniais nedirbame.

KELMĖS DVARO ISTORIJA

Kelmės dvaro teritorija pradėjo formuotis XV a. Tada Kelmė buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaras. XV a. pataligoje Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras Kelmės dvarą padovanojo Jonui Kontautui. 1591 m. dvaras atiteko Gruževskiams.

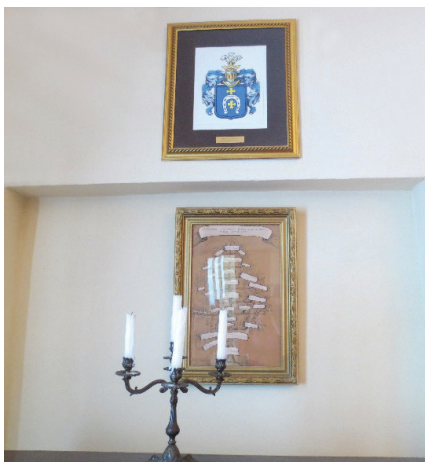
Iš 1591 metų turto pirkimo – pardavimo akto aišku, kad sodyba buvo toje pačioje vietoje kur ir dabar. Gruževskių Šeimai šimtmečius priklausę rūmai pastatyti apie 1780 m. Nepakito išplanavimo struktūra, pagrindinių pastatų ir kelių išdėstymas, parko ir sodo vieta. 1892 m. architektas F. Lemanas (Lehmann) atliko Kelmės dvaro rūmų perstatymo projektą, o 1898 m. buvo parengtas parko įrengimo projektas. Tai buvo paskutiniai stambiausi rekonstrukcijos darbai, kurie galutinai suformavo dvaro periodo ansamblo visumą.

Buvusi Kelmės dvaro sodyba – vertingas Lietuvos architektūros ir istorijos paminklas. Tai retas Lietuvoje barokinio stiliaus provincijos dvaras. Kelmės dvaro sodyba atspindi raiškiausius dvarų architektūros, statybos, parko, dalies bei ūkininkavimo raidos bruožus. Tai didelė brandžios kompozicijos sodyba, kurioje gausu autentiškų pastatų, želdinių ir vandens telkinių.

Kelmės dvaro sodyboje, prie kelio į miestą, yra įdomus dviaukštis pastatas – 1668 m. pastatyti, o XVIII a. rekonstruoti vartai. Pirmojo aukšto patalpos buvo leiptai ir baudišaininkų kolejinis, antrajame aukšte – biblioteka su siera atvira arkada orkestrui. Čia 18 a. buvusi biblioteka garsėjo savo turtingumu, joje buvo apie 5000 tonų knygų. Bibliotekoje taip pat saugota daug vertingų rankraščių, retų spaudinių įvairiomis kalbomis. Dvare buvo daug unikalų numizmatikos kolekcijų. Vertingiausia iš jų – monetų kolekcija su romėnų monetomis. Kelmės dvaro vartų bibliotekoje buvo laikomas didelis dokumentų archyvas. Jį sudarė Kelmės dvaro savininkų Gruževskių šeimos archyvinė medžiaga, liečianti plačią Žemaitijos dalį. Kelmės dvaro archyvas 1941 m. pateko į Šiaulių „Aušros“ muziejų, o 1952 m. muziejus juos perdavė Lietuvos mokslų akademijos bibliotekai. Joje yra saugoma apie 20 tūkst. vienetų Kelmės dvaro archyvo teksto lapų. Mažesnę dalis šio archyvo saugoma Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje bei Kauno vaivabiniame archyve.

4 pav. Gruževskių giminės herbo „Lubičas“ (lenk. *Lubicz*) iliustracija Kelmės krašto muziejaus tinklalapyje

sąmonę ir atmintį, sampratą apie heraldiką. Tiesa, giminės herbas detaliau apibūdinamas virtualioje ekskursijoje po muziejų: „Manoma, kad Jonas Gruževskis atvykęs į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę jau turėjo Lubičių herbą, kuris priskiriamas seniausiems Lenkijos karalystėms herbams. Liubičių herbo skydo žydrame fone pavaizduota pasaga su dviem auksiniais riterio kryžiais. Jį galima pamatyti Kelmės dvaro pastato viršutinėje fasado dalyje“ [49]. Pažymėtina, kad šioje ekskursijoje derėtų patikslinti herbo pavadinimą ir akcentuoti, kad herbo skydas vadinamas lauku. Įdomu, kad vienoje iš parodų salių muziejaus lankytojams rodomas XIX a. gyvenusio Juliaus Gruževskio interaktyvus portretas, kuriame taip pat yra Gruževskių herbas. Reikia paminėti, kad Gruževskių herbas yra tapęs savotišku muziejaus logotipu arba prekiniu ženklu. Lankytojams siūloma

5 pav. Gruževskių giminės herbo „Lubičas“ (lenk. *Lubicz*) iliustracija Kelmės krašto muziejaus pagrindinėje ekspozicijos salėje (Jasiūnienės nuotr., 2020)

nusifotografuoti užsidėjus Gruževskių herbu puoštas Kelmės dvaro pono arba ponios kaukes arba įsigyti servetėlę akiniams su „Lubičo“ herbu.

Vis dėlto tyrimo metu pasigesta išsamesnio Gruževskių herbo pristatymo lankytojams. Mūsų manymu, šių dienų visuomenei nebeužtenka herbo iliustracijos, reikėtų pateikti platesnį kontekstą, t. y. kalbėti apie herbo atsiradimą, jo sudedamąsias dalis, reikšmes, paties herbo, kaip paveldimo bei skiriamąjo ženklo, svarbą. Kelmės krašto muziejaus darbuotojai, pasinaudoję palyginti gausia Gruževskių heraldikos šaltinių baze, herbynuose pateikiama medžiaga, atliktų heraldikos tyrimų išvadamis, galėtų daug išsamiau, nuosekliau ir kritiškiau muziejaus lankytojams pristatyti šios giminės heraldiką, jos tradicijas, svarbą ne tik praeičiai, bet ir dabarčiai.

IŠVADOS

1. XVI a. į Žemaitiją atvykę lenkų bajorai Gruževskiai greičiausiai buvo vieni pirmųjų „Lubičo“ (lenk. *Lubicz*) herbo atstovų, kurie šio regiono bajorų heraldikos tradiciją papildė šiuo lenkišku herbu. Pirmieji šį herbą panaudojo broliai Jonas ir Andrius Paulavičiai Gruževskiai. Iš Jono Gruževskio heraldikos tradicijų liniją perėmė jo sūnus Jurgis Gruževskis jaunesnysis. Pažymėtina, kad šis asmuo naudojo ne tik vieno lauko herbinius antspaudus, bet ir jungtinius (kilmės) herbus. Remiantis turimais duomenimis, galima teigti, kad Gruževskių heraldikos tradiciją pratęsė Jokūbo Gruževskio anūkas Jokūbas Kazimieras Gruževskis ir pastarojo anūkas Jokūbas Ernestas Gruževskis. Giminės palikuo-nys nepakitusį lenkišką herbą Žemaitijoje išsaugojo nuo XVI a. iki pat XVIII a. pabaigos.

2. Iki šių dienų įėjimą į XVIII a. antroje pusėje statytus Kelmės dvaro rūmus puošia Gruževskių „Lubičo“ (lenk. *Lubicz*) herbas. Šiandien Kelmės krašto muziejus yra viena pagrindinių atminties institucijų, puoselėjančių ir aktualizuojančių bajorų Gruževskių paveldą. Nors muziejuje Gruževskių herbas yra rodomas, tačiau pasigendama apie jį platesnės, išsamesnės informacijos.

3. Akcentuojant buvusių dvaro savininkų herbą, Kelmės krašto muziejuje pasitelkiamos daugiausia vizualios priemonės – iliustracijos, stendai, interaktyvi medžiaga, suvenyrai. Pasinaudoję palyginti gausia Gruževskių heraldikos šaltinių baze, herbų medžiaga, heraldikos tyrimų išvadamis, Kelmės krašto muziejaus darbuotojai galėtų daug išsamiau, nuosekliau ir kritiškiau lankytojams pristatyti šios giminės herbą ir heraldikos tradicijas.

Gauta 2021 04 24
Priimta 2021 06 04

Šaltiniai ir literatūra

- [1] 1594 m. Jono Paulavičiaus Gruževskio herbinius antspaudas. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. 1238, ap. 1, b. A-10, l. 3v (1 herbinius antspaudas).
- [2] 1616 m. Andriaus Paulavičiaus Gruževskio herbinius antspaudas. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *LMAVB RS*), f. 37, b. 9261, l. 2r.
- [3] 1610 m. Jurgio Gruževskio herbinius antspaudas. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius* (toliau – *LNMMB RKRS*), f. 93, b. 662, l. 2r (2 herbinius antspaudas).
- [4] 1610 m. Sofijos Radziminskytės Gruževskienės herbinius antspaudas, *LNMMB RKRS*, f. 93, b. 662, l. 2r (1 herbinius antspaudas).
- [5] 1621 m. Jurgio Gruževskio herbinius antspaudas. *LMAVB RS*, f. 32, b. 35, l. 1r.
- [6] 1629 m. Jurgio Gruževskio herbinius antspaudas. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *VUB RS*), f. 69, b. 124, l. 2v.

- [7] 1636 m. Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas. *LMAVB RS*, f. 37, b. 11115, l. 1v (1 herbinis antspaudas).
- [8] 1636 m. Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas. *LNMMB RKRS*, f. 93, b. 736, l. 2r (1 herbinis antspaudas).
- [9] 1637 m. Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas. *LMAVB RS*, f. 16, b. 20, l. 24r (1 herbinis antspaudas).
- [10] 1639 m. Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas. *LMAVB RS*, f. 37, b. 9734, l. 1v (1 herbinis antspaudas).
- [11] 1639 m. Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas. *LNMMB RKRS*, f. 91, b. 162, l. 3^v (1 herbinis antspaudas).
- [12] 1642 m. Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas. *LMAVB RS*, f. 37, b. 7345, l. 1v (1 herbinis antspaudas).
- [13] 1643 m. Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas. *VUB RS*, f. 5, b. 3–651, l. 3r.
- [14] 1645 m. Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas. *LMAVB RS*, f. 37, b. 595, l. 53v.
- [15] 1648 m. Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas. *LNMMB RKRS*, f. 93, b. 714, l. 2v.
- [16] 1649 m. Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas. *LMAVB RS*, f. 37, b. 8571, l. 7r (1 herbinis antspaudas).
- [17] 1654 m. Marijonos Podbereskytės Gruževskienės herbinis antspaudas. *LNMMB RKRS*, f. 93, b. 668, l. 2v.
- [18] 1706 m. Jokūbo Kazimiero (?) Gruževskio herbinis antspaudas. *LNMMB RKRS*, f. 93, b. 821, l. 1r.
- [19] 1793 m. Jokūbo Gruževskio herbinis antspaudas. *LMAVB RS*, f. 37, b. 642, l. 2r.
- [20] XVIII a. pab. Gruževskių ir Podbereskių genealoginė lentelė. *LMAVB RS*, f. 37, b. 769, l. 2v.
- [21] BŁASZCZYK, Grzegorz. *Herbarz szlachty żmudzkiej*. T. 2. Warszawa: DIG, 2015. 523 p.
- [22] DRUNGILAS, Jonas. Etnosocialinis mobilumas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: Gruževskių giminės pavyzdys (XVI a. antroji pusė – XVIII a. pradžia). *Lietuvos istorijos metraštis 2004 metai*, 2005, Nr. 2, p. 53–78.
- [23] DRUNGILAS, Jonas. Jono Gruževskio archyvo registravimas (XVI a. pab.–XVII a. pr.). *Istorijos šaltinių tyrimai*, 2008, t. 1, p. 251–266.
- [24] DRUNGILAS, Jonas. *Erelis lokio guolyje. Lenkų bajorai Žemaitijoje XVI–XVIII a. Migracija, kalba, atmintis*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2019. 296 p.
- [25] GRUŻEWSKI, Bolesław. *Kościół ewangelicko-reformowany w Kielmach*. Warszawa: Rubiszewski i Wrotnowski, 1912. 433 p.
- [26] GRIMALAUSKAITĖ, Dalia. Lietuvos dvarų numizmatikos rinkinių pėdsakais: Gruževskių giminės kolekcija. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2009, t. 55, p. 165–180.
- [27] JASIŪNIENĖ, Gabrielė. Žemaitijos bajorų Bilevičių heraldika XVI–XVII a. *Lietuvos istorijos metraštis 2016*, 2016/1, p. 5–20.
- [28] Kelmės dvaro sodyba, *Kultūros vertybių registras*, [interaktyvus], [žiūrėta 2020 07 17]. Prieiga per internetą: <<https://kvr.kpd.lt/#/>>
- [29] *Kelmės krašto muziejaus internetinė svetainė*, [interaktyvus], [žiūrėta 2020 07 17]. Prieiga per internetą: <<http://www.kelmesmuziejus.lt>>
- [30] KERŠYTĖ, Nastazija. *Lietuvos muzeologija*. Vilnius: Akademinei leidyba, 2016. 471 p.
- [31] KIRKIENĖ, Genutė. *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008. 267 p.

- [32] KOJAŁOWICZ-WIJUK, Wojciech. *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium czyli O klejnotach albo herbach, których familie stanu rycerskiego w prowincyach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zażywiają*. Kraków: Wyd. Herolda Polskiego 1897. 527 p.
- [33] KOJALAVIČIUS-VIJUKAS, Albertas. *Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminių ir herbų vardynas*. Sudarė S. Narbutas. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2015. 809 p.
- [34] NIESIECKI, Kasper. *Herbarz polski*. Wydanie J. N. Bobrowicz. Lipsk: nakładem i drukiem Breitkopfa i Haertla, 1841, t. 6. 588 p.
- [35] PETRAUSKAS, Rimvydas. *Galia ir tradicija. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminių istorijos*. Vilnius: Baltos lankos, 2016. 318 p.
- [36] RAILAITĖ-BARDĖ, Agnė. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingųjų genealoginės savimonės XVI–XVIII a. legendinis ir sakralinis aspektai. *Ministri historiae. Pagalbiniai istorijos mokslai LDK tyrimuose*, 2013, p. 379–403.
- [37] RAILAITĖ-BARDĖ, Agnė. Oginskių genealoginės savimonės atspindžiai XVII–XVIII a. proginiuose leidiniuose. *Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje: kultūrinės veiklos pėdsakais*. Sudarė R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 35–57.
- [38] RAILAITĖ-BARDĖ, Agnė. Klėjos, Mnemosinės ir Atėnės dirbtuvių baruose: Ką atskleidžia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingųjų genealoginiai medžiai ir schemas? *Dailės kūrinys – istorijos šaltinis*. Sudarė S. Smilingytė-Žeimienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2016, p. 77–101.
- [39] RIMŠA, Edmundas. *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius: Versus Aureus, 2004. 181 p.
- [40] RIMŠA, Edmundas. Kaip praeityje dokumentus antspauduodavo spaudų neturintys asmenys? *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Skiriama profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui. Sudarė R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012, p. 413–437.
- [41] RIMŠA, Edmundas. Horodlės aktai ir Lietuvos kilmingųjų heraldika. 1413 m. *Horodlės aktai* (dokumentai ir tyrinėjimai). Sudarė J. Kiaupienė ir L. Korczak. Vilnius–Kraków: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2013, p. 173–210.
- [42] RIMŠA, Edmundas. 1413 m. Lietuvos bajorų dokumento antspaudai. 1413 m. *Horodlės aktai* (dokumentai ir tyrinėjimai). Sudarė J. Kiaupienė ir L. Korczak. Vilnius–Kraków: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2013, p. 393–422.
- [43] SAVIŠČEVAS, Eugenijus. Bilevičių giminės kilmė ir genealogija (XV–XVI a.). *Lituanistica*, 2001, Nr. 4(48), p. 3–22.
- [44] SAVIŠČEVAS, Eugenijus. *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010. 461 p.
- [45] RAGAUSKIENĖ, Raimonda. *Dingę istorijoje. XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos privatus archyvai*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015. 340 p.
- [46] SZYMAŃSKI, Jozef. *Herbarz Średniowiecznego rycerstwa Polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993. 316 p.
- [47] TRIMONIENĖ, Rita Regina. Žemaitijos bajorų etninio tapatumo problema XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje, imigraciniai procesai. *Tiltai*. Priedas: mokslo darbai. *Krikščioniškosios vertybės kultūros ir istorijos kontekste*, 2012, Nr. 43, p. 217–236.
- [48] VISKANTAITĖ-SAVIŠČEVIENĖ, Saulė. Šemetų genealogija XV–XVI amžiuje. *Lietuvos istorijos studijos*, 2004, t. 14, p. 30–49.
- [49] *Virtualus turas po Kelmės krašto muziejų*, [interaktyvus], [žiūrėta 2020 07 18]. Prieiga per internetą: <https://turai.vturai.lt/4_kelme_lt/>

GABRIELĖ JASIŪNIENĖ

The Heraldry of the Noble Gruževskis Family and Its Actualisation at the Kelmė Regional Museum

Summary

From the sixteenth to the eighteenth centuries, the heraldry of the nobility of the Grand Duchy of Lithuania was influenced by local, Polish, and other European heraldic traditions. The coat of arms became one of the most important elements representing the culture and identity of the nobles. It reflected their family and marital ties, titles, positions, and other important aspects in the life of the nobility. The coats of arms that have survived to this day act as a reminder of the past lives of their holders. The article explores the heraldry of the noble Gruževskis (Grużewski) family from Samogitia between the sixteenth and eighteenth centuries and its actualisation in the twenty-first century in the manor estate in Kelmė that was formerly owned by this family. The analysis revealed that the Gruževskis, a Polish noble family, who moved to Samogitia in the sixteenth century, enriched the heraldic tradition of the region's nobility with the Lubicz coat of arms originating in Poland. The Lubicz coat of arms depicts a white horseshoe on an azure field with two crosses, one cross inside the horseshoe and the other outside with a crest of three ostrich feathers. The article looks at the heraldic seals held by the members of the Gruževskis family between the sixteenth and eighteenth centuries, the seventeenth-century coat of arms of Jurgis Gruževskis in the joint coat of arms in Kelmė Evangelical Reformed Church, and the eighteenth-century coat of arms of the Gruževskis family above the entrance to the manor house they used to own. It has been observed that the members of the Gruževskis family preserved their coat of arms from the sixteenth century up to the second half of the eighteenth century and that it was passed down from generation to generation. The analysis of the records shows that the family's heraldic tradition featured both single-field and combined coats of arms. The emergence of the former in the seventeenth century is traced back to Jurgis Gruževskis. Today, the Kelmė Regional Museum is one of the main memory institutions that preserve and actualise the legacy of the noble Gruževskis family. While the coat of arms of this family is not forgotten by the museum and receives relatively comprehensive attention, there are few attempts to provide more detailed information or more critical insights about it. The heraldry of the former owners of the manor estate is usually presented using easy-to-understand visual resources such as illustrations, stands, interactive materials, and souvenirs. It is believed that visitors could be offered a more detailed picture of the heraldic traditions of the Gruževskis family and a more critical approach to these traditions could be developed by drawing upon a relatively extensive range of heraldic sources and scholarly materials. The possibility of showcasing the copies of the sources featuring the family's heraldic traditions or developing thematic educational activities is to be considered.

Keywords: heraldry, coat of arms, heraldic seal, nobility, museum, Samogitia